

Grzegorz Leszczyński

Nadzwyczajny szafarz komunii świętej

Łódzkie Studia Teologiczne 8, 287-298

1999

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KS. GRZEGORZ LESZCZYŃSKI
Wyższe Seminarium Duchowne
Łódź
Uniwersytet Łódzki
Łódź

NADZWYCZAJNY SZAFARZ KOMUNII ŚWIĘTEJ

WSTĘP

Artykuł 231 Statutów III Synodu Archidiecezji Łódzkiej postanawia:
*„Na mocy specjalnego zezwolenia Arcybiskupa mężczyźni o określonych przymiotach i odpowiednio przygotowani mogą wiernym świeckim udzielać Komunii świętej w przypadkach ustalonych w osobnej instrukcji”*¹.

Jakkolwiek artykuł ten jest zapowiedzią instrukcji, która w sposób precyzyjny określi zasady i normy dotyczące pełnienia przez wiernego świeckiego posługi szafarza Komunii świętej na terenie Archidiecezji Łódzkiej, niemniej jednak umieszczenie tego artykułu wśród wielu innych norm statutowych jest niewątpliwym dowodem zmieniającej się struktury Kościoła w Polsce, jak i poszczególnych Kościołów partykularnych, w tym Kościoła łódzkiego, gdy czynna obecność wiernego świeckiego jest nie tylko pożądana, ale coraz częściej nieodzowna. W tej sytuacji podjęcie tematu dotyczącego nadzwyczajnego szafarza Komunii świętej wydaje się niezwykle aktualne i użyteczne.

Od momentu ustanowienia Eucharystii do czasów obecnych przepisy dotyczące szafarza Komunii świętej ulegały wielu zmianom. Początkowo funkcję tę spełniali jedynie biskupi i prezbiterzy. Od II w. do udzielania Komunii świętej włączeni zostali diakoni, niewiele później również subdiakoni, akolici, a nawet wierni świeccy. Dopiero w IX w. poszczególne synody zaczęły ograniczać prawa wiernych świeckich w tym względzie, koncentrując swoją uwagę na duchownych jako szafarzach Komunii świętej. W XX w. dokonało się zdecydowanie najwięcej zmian w omawianej kwestii.

¹ Statuty III Synodu Archidiecezji Łódzkiej, Łódź 1999, s. 65.

1. NADZWYCZAJNY SZAFARZ KOMUNII ŚWIĘTEJ W *CORPUS IURIS CANONICI* (1917)

Corpus Iuris Canonici z 1917 r., będący pierwszym oficjalnym zbiorem prawodawstwa kościelnego obowiązującym w całym Kościele rzymskokatolickim², postanawiał, iż nadzwyczajnym szafarzem Komunii świętej jest diakon, który może pełnić tę posługę jedynie za zgodą miejscowego ordynariusza lub proboszcza, udzieloną z ważnej przyczyny, którą się domniemywało w wypadku konieczności³. Jest zrozumiałe, iż ordynariusz miejsca lub proboszcz mógł udzielić wymaganego zezwolenia tylko wówczas, jeśli zachodziła uzasadniona ku temu racja. W praktyce kan. 845 §2 CIC był interpretowany dość szeroko i istniało wiele racji, dla których konieczne zezwolenie było udzielane. Przyjmowano mianowicie, że przyczyna taka zachodziła, gdy kapłan mógłby udzielić Komunii świętej, ale musiałby pominąć wtedy inne zajęcia duszpasterskie, albo gdy we Mszy świętej uczestniczyła tak duża liczba wiernych, że sam celebrans – nawet przy pomocy innego kapłana – nie mógłby temu zadaniu podołać, albo gdy należało udzielić Wiatyku czy wielkanocnej Komunii świętej, a z powodu niedostatecznej liczby kapłanów wiele osób byłoby pozbawionych Komunii świętej. Wtedy diakon mógł otrzymać zezwolenie na szafowanie Komunii świętej, a w przypadku nieobecności ordynariusza i proboszcza, mógł domniemywać, że otrzymałby zezwolenie na udzielenie Komunii świętej wiernemu, który chciał przyjąć Ciało Chrystusa z pobożności⁴.

Normy zawarte w *Corpus Iuris Canonici* z 1917 r. ustanawiające diakona nadzwyczajnym szafarzem Komunii świętej wkrótce miały okazać się zbyt rygorystyczne i co najważniejsze nie wychodzące naprzeciw potrzebom poszczególnych Kościołów partykularnych, zwłaszcza w krajach, w których pojawił się brak kapłanów i diakonów. Z drugiej strony, zwołany w latach sześćdziesiątych Sobór Watykański II wskazywał wyraźnie na potrzebę udziału wiernych świeckich w potrójnej misji Chrystusa: kapłańskiej, królewskiej i prorockiej. Takie ujęcie roli wiernych świeckich we współczesnym Kościele nie mogło nie wpłynąć na zmianę przepisów dotyczących nadzwyczajnego szafarza Komunii świętej.

² Do czasu pojawienia się Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1917 r. nie istniały w Kościele rzymskokatolickim żadne powszechnie obowiązujące normy prawne, a większość zbiorów miała charakter prywatny i zawierała często dekryty odnoszące się do danej diecezji lub danego kraju.

³ Kan. 845 § 2 *Corpus Iuris Canonici* z 1917 r. postanawiał: „Extraordinarius est diaconus, de Ordinarii loci vel parochi licentia, gravi de causa concedenda, quae incasu necessitatis legitime praesumitur”.

⁴ Por. A. Borowski, *Sakramentologia w świetle nowego Prawa Kościelnego*, Włocławek 1918, s. 32; J. Grzywacz, *O sakramentach świętych*, Warszawa 1968, s. 63; M. Pastuszko, *Szafarz Eucharystii*, „Prawo Kanoniczne” 30 (1987), nr 3–4, s. 35.

2. PROCES REFORMY

Pierwszym krokiem uczynionym w kierunku rozszerzenia grona nadzwyczajnych szafarzy Komunii świętej było wydanie w 1969 r. przez Kongregację Sakramentów Instrukcji *Fidei custos*⁵. Instrukcja ta postanawiała, iż biskupi rezydencjalni, biskupi koadiutorzy mający wszystkie prawa i obowiązki biskupie, prałaci i opaci rządzący, wikariusze kapitulni, administratorzy apostołscy, wikariusze i prefekci apostołscy, choćby nie mieli sakry biskupiej, mogą zwrócić się do Stolicy Apostolskiej w celu uzyskania upoważnienia, na mocy którego będą mogli wyznaczać odpowiednie osoby do udzielania Komunii świętej. Instrukcja przewidywała następujące sytuacje, w których owa potrzeba zachodziła:

- jeśli był nieobecny kapłan lub diakon;
- jeśli nie mógł on udzielać Komunii świętej ze względu na chorobę, podeszły wiek lub czynności duszpasterskie;
- jeśli liczba wiernych przystępujących do Komunii świętej była tak wielka, że Msza święta zbyt długo się przedłużała.

Otrzymałą w ten sposób władzę owi rządcy Kościołów partykularnych mogli delegować biskupom pomocniczym, wikariuszom generalnym, wikariuszom biskupim oraz wikariuszom delegowanym⁶.

Zgodnie z postanowieniami Instrukcji *Fidei custos* w wyznaczaniu osoby mającej pełnić funkcję nadzwyczajnego szafarza Komunii świętej należało zachować następujący porządek: subdiakon, kleryk niższych święceń, zakonnik, zakonnica, katecheta (chyba że według roztropnego uznania pasterza katechetę należy postawić przed zakonnicą), wierny świecki (mężczyzna i kobieta). W kaplicach wspólnot zakonnych, sierocińcach, domach opieki, kolegiach i innych instytucjach prowadzonych przez zakonników wyżej wymienieni rządcy Kościołów partykularnych mogli otrzymać władzę zezwalania, aby przełożony bez święceń, przełożona lub ich zastępcy mogli rozdzielać Komunię świętą sobie, członkom wspólnoty oraz wiernym, którzy się tam przypadkowo znajdują, jak też zanosić Komunię świętą chorym przebywającym w danym domu. Zostały też ustanowione normy dotyczące wymogów religijno-moralnych stawianych osobom świeckim, którym udzielano uprawnień do szafowania Komunii świętej. Miała to być osoba odznaczająca się wiarą, życiem chrześcijańskim, obyczajami oraz bardziej dojrzała wiekiem. Kobieta natomiast powinna być wybrana jedynie w wypadku konieczności⁷.

Należy zauważyć, że Instrukcja *Fidei custos* nie dawała bezpośrednio żadnych uprawnień ordynariuszom miejsca, zapewniała jedynie możliwość ubiegania

⁵ Por. Instrukcja Kongregacji Sakramentów *Fidei custos*, w: *Posoborowe Prawodawstwo Kościelne* (dalej PPK), t. 8, z. 2, nr 15019–15034.

⁶ Por. tamże, nr 1–9. Przez pojęcie „wikariusza delegowanego” należy rozumieć osobę pełniącą taką funkcję w wikariacie apostołskim.

⁷ Por. tamże, nr 1–9.

się przez nich o niezbędne zezwolenie ze strony Stolicy Apostolskiej, udzielane na trzy lata w wypadku takowej konieczności.

Możliwość dopuszczenia również innych osób – oprócz kapłana i diakona – do pełnienia posługi szafarza Komunii świętej znalazła odzwierciedlenie w następujących dokumentach Stolicy Apostolskiej.

Wydana 29 czerwca 1970 r. Instrukcja Kongregacji do Spraw Kultu Bożego *Sacramentali Communione*⁸ poszerzająca możliwość udzielania Komunii świętej pod dwiema postaciami, zawierała w numerze 6 dyspozycję, iż w wypadku udzielania Komunii świętej bezpośrednio z kielicha, podawanie kielicha – jeśli nie ma drugiego kapłana lub diakona – należy zlecić akolicie⁹.

Natomiast Trzecia Instrukcja Wykonawcza do Konstytucji o Liturgii z 25 września 1970 r.¹⁰ zawierała postanowienie, iż w wypadku przyjmowania drugiej postaci z kielicha, potrzebni są kapłani, diakoni lub akolici, aby podawać kielich komunikującym. Ponadto dokument ten stwierdzał, że udzielanie Komunii świętej należy przede wszystkim do kapłana celebrującego, do diakona oraz w niektórych jedynie przypadkach określonych przez kompetentną władzę do akolity. Instrukcja co prawda nie wyszczególniała owych przypadków, ale zaznaczała, iż Stolica Apostolska mogła zezwolić na udzielanie Komunii świętej znanym i i uczciwym osobom¹¹. Takiego pozwolenia mogli udzielać – z racji braku kapłanów – również biskupi, którzy uprzednio uzyskali zgodę Stolicy Apostolskiej. W myśl instrukcji do udzielania Komunii świętej byli też upoważnieni akolici, którzy otrzymali akolitatus według obrzędów coraz częściej praktykowanych *ad experimentum* w niektórych diecezjach¹².

Bardzo ważnym dokumentem dotyczącym kwestii nadzwyczajnego szafarza Komunii świętej było wydane 15 sierpnia 1972 r. Motu proprio Papieża Pawła VI *Ministeria quaedam*¹³, zawierające odnowę w Kościele łacińskim dyscypliny dotyczącej tonsury, święceń niższych i subdiakonatu. Dokumentem tym Stolica Apostolska zniosła dawne święcenia niższe oraz subdiakonatus, jednocześnie ustanawiając posługi lektora i akolity. Zgodnie z Motu proprio *Ministeria quaedam* akolita miał wspomagać diakona i usługiwać kapłanowi. Jako nadzwyczajny szafarz Komunii świętej miał jej udzielać, gdy:

- nie było szafarzy, o których mówił kan. 845 CIC;
- zwyczajni szafarze nie mogli tego czynić z powodu choroby, podeszłego wieku lub wypełniania innej posługi duszpasterskiej.

⁸ Por. Instrukcja *Sacramentali Communione*, w: PPK, t. 3, z. 2, nr 5617–5632.

⁹ Por. tamże, nr 6.

¹⁰ Por. *Trzecia Instrukcja Wykonawcza do Konstytucji o Liturgii*, w: PPK t. 3, z. 2, nr 5648–5719.

¹¹ Por. tamże, nr 6.

¹² Por. P. Hemperek, *Reforma święceń niższych i subdiakonatu*, „Prawo Kanoniczne” 16 (1973), nr 3–4, s. 221.

¹³ Por. Motu proprio *Ministeria quaedam*, PPK, t. 5, z. 2, nr 9333–9359.

Akolita miał również udzielać Komunii świętej wtedy, gdy liczba przystępujących do Komunii świętej była tak duża, że Msza święta zbyt szybko się przeciągnęła. W takich samych okolicznościach mógł on zostać upoważniony do dokonania wystawienia Najświętszego Sakramentu do adoracji przez wiernych. Nie wolno jednak akolicie było udzielać błogosławieństwa¹⁴. Co prawda *Ministeria quaedam* nic o tym nie wspominało, ale wydaje się, że można twierdzić, że w wyżej wymienionych okolicznościach akolici, jako nadzwyczajni szafarze Komunii świętej, mogli ją również zanosić chorym przebywającym w domu lub w szpitalu. Natomiast istniała wątpliwość, co do udzielania przez akolitów Komunii świętej jako Wiatyku¹⁵. Motu proprio *Sacrum diaconatus ordinem*, określając uprawnienia diakonów, wspominało o zanoszeniu Wiatyku umierającym. W odniesieniu do akolitów *Ministeria quaedam* nic nie mówiło o powyższym uprawnieniu. Ponieważ jednak dokument ten nie zabraniał tego, wydaje się, że w nadzwyczajnych okolicznościach również akolita mógł udzielić Komunii świętej umierającemu¹⁶.

Konsekwencją wydania Motu proprio *Ministeria quaedam* było opracowanie przez Stolicę Apostolską nowego Obrzędu wprowadzenia w posługę akolitów. W zawartym tam przemówieniu biskupa skierowanym do kandydatów akolitów było przypomnienie, że nadzwyczajni szafarze służą pomocą kapłanom i diakonom w rozdzielaniu Komunii świętej wiernym, w tym także chorym¹⁷.

Zmiany, jakie nastąpiły w strukturze posług w związku z wydaniem *Ministeria quaedam* spowodowały, że Kongregacja Kultu Bożego wprowadziła niezbędne uzupełnienia i zmiany w Mszałe Rzymskim. I tak według wydanego w 1973 r. Mszału Rzymskiego¹⁸ akolita został ustanowiony do posługi ołtarza, a w sposób szczególny do jego zadań należało udzielanie Komunii świętej, której był ustanowiony nadzwyczajnym szafarzem.

Kolejnym ważnym momentem w kształtowaniu się pojęcia nadzwyczajnego szafarza Komunii świętej, w tym w sposób szczególny wiernego świeckiego, który może pełnić tę funkcję, była wydana 29 stycznia 1973 r. Instrukcja Kongregacji Sakramentów *Immensae caritatis*¹⁹ na temat ułatwienia przyjmowania w nie-

¹⁴ Por. tamże, nr 6.

¹⁵ Bardzo interesująca w powyższej kwestii jest argumentacja ks. M. Pastuszko, który twierdzi, że konieczność przyjęcia przez umierającego Wiatyku wynika z samego prawa Bożego. Jest to konieczność większa niż przyjęcie Komunii świętej wielkanocnej. Stąd, jeśli zachodzi taka sytuacja, że nie ma innego szafarza Komunii świętej oprócz akolity, który mógłby umożliwić umierającemu przyjęcie Chrystusa i w ten sposób spełnienie jego podstawowego obowiązku, jest rzeczą słuszną, aby uczynił to akolita, który ma korzystać z przysługujących mu uprawnień nie tylko w stosunku do zdrowych, ale i do chorych, a szczególnie umierających (por. M. Pastuszko, dz. cyt., s.23).

¹⁶ Por. P. Hempterek, dz. cyt., s. 222.

¹⁷ Por. L. Balter, *Nadzwyczajny szafarz Eucharystii*, „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 31 (1978), nr 1, s. 211.

¹⁸ Por. *Wprowadzenie ogólne do Mszału Rzymskiego*, w: PPK, t. 6, z. 2, nr 11452–11974.

¹⁹ Por. Instrukcja *Immensae caritatis*, w: PPK, t. 6, z. 2, nr 11259–11299.

których wypadkach Komunii świętej. Instrukcja postanawiała, że nadzwyczajnym szafarzem Komunii świętej poza akolitą jest również odpowiednio przygotowana osoba, wyznaczona wyraźnie do tej funkcji przez ordynariusza miejsca lub upoważnionego do tego kapłana²⁰.

Władza wyznaczania osoby odpowiedniej do pełnienia posługi szafarza Komunii świętej została zatem udzielona ordynariuszowi miejsca²¹. Do czasu wydania Instrukcji *Immensae caritatis* ordynariusz miejsca nie miał władzy upoważniania osób, które nie miały wyższych święceń do udzielania Komunii świętej. Mogła to czynić jedynie Stolica Apostolska i rzeczywiście przez kilka lat poprzedzających wydanie *Immensae caritatis* czyniła to w odniesieniu do tych krajów, w których zachodziła taka potrzeba²².

W myśl instrukcji szafarzem Komunii świętej mogła być jedynie osoba odpowiednia i imiennie wybrana. Dokument ten nic nie wspominał o wymogach stawianych lektorom, alumnom Seminarium Duchownego, zakonnikom, zakonnicom, katechetom, gdyż – jak słusznie domniemywano – osoby te z racji na stan życia powinny być religijnie zaangażowane. Natomiast w odniesieniu do wiernych świeckich instrukcja wymagała, aby byli pouczeni o swoich zadaniach, odznaczali się wiarą, życiem chrześcijańskim, dobrymi obyczajami oraz w swoim życiu pielęgnowali pobożność eucharystyczną. Nadto mieli być dla innych wiernych wzorem pobożności i czci dla Najświętszego Sakramentu. Należy podkreślić, iż nie wystarczył wybór dokonany w sposób ogólny, ponieważ instrukcja wyraźnie mówiła o wyborze imiennym. Ponadto dokument ten polecał zachowanie następującej kolejności w wyborze szafarza Komunii świętej: lektor, alumn Seminarium Duchownego, zakonnik, zakonnica, katecheta, wierny świecki – chyba że ordynariusz miejsca postanowił ją zmienić²³.

Zgodnie z Instrukcją *Immensae caritatis* upoważnienie do pełnienia funkcji nadzwyczajnego szafarza Komunii świętej mogło być udzielane w poszczególnych przypadkach (*ad actum*), na pewien okres (*ad tempus*) lub na sposób stały (w wypadku konieczności). W ten sposób upoważniony wierny mógł udzielać Komunii świętej sobie samemu, innym wiernym, jak również zanosić ją chorym pozostającym w domu. Instrukcja stawiała jednak pewne warunki ograniczające uprawnienia szafarza nadzwyczajnego. Mógł on bowiem spełniać swoją funkcję jedynie, jeśli zaistniał jeden z podanych przypadków:

²⁰ Por. tamże, nr 1.

²¹ W myśl Instrukcji władza wyznaczania odpowiednich osób do pełnienia funkcji szafarza Komunii świętej, jak i upoważniania kapłanów do wyznaczania takich osób mogła być delegowana przez ordynariusza miejsca biskupom pomocniczym, wikariuszom biskupim i delegatom biskupim.

²² Por. W. Góralski, *Charakter pastoralny instrukcji Kongregacji Sakramentów Świętych „Immensae caritatis”*, „Prawo Kanoniczne” 17 (1974), nr 1–2, s. 104.

²³ Por. Instrukcja *Immensae caritatis*, nr 1.

- nie było kapłana, diakona lub akolity;
- wymienieni uprzednio nie mogli udzielać Komunii świętej z powodu wykonywania innej posługi duszpasterskiej, starości lub choroby;
- liczba wiernych przystępujących do Komunii świętej była tak wielka, że zbyt-
nio by się przeciągnęło odprawianie Mszy świętej lub rozdzielanie Komunii
świętej poza Mszą świętą.

Ponadto ordynariusz miejsca otrzymał władzę upoważniania poszczególnych kapłanów²⁴ do wyznaczania w pojedynczych wypadkach odpowiedniej osoby, która by w przypadku prawdziwej konieczności²⁵ udzieliła Komunii świętej²⁶.

Zawarte w Instrukcji *Immensae caritatis* przepisy, dotyczące nadzwyczajnych szafarzy Komunii, świętej dawały z pewnością wiele możliwości rozwiązań problemów, które zwłaszcza w niektórych krajach były mocno widoczne. Niemniej jednak należy pamiętać, że przepisy te dotyczyły jedynie sytuacji szczególnej konieczności i nie mogły być stosowane wtedy, gdy sytuacja do tego nie zmuszała.

Konsekwencją instrukcji, która nie tylko złagodziła dyscyplinę prawną, ale jednocześnie przyczyniła się do pełniejszego uczestnictwa wiernych w Eucharystii było wydanie w tymże samym roku Rytułału Rzymskiego *De Sacra Communionem et de Cultu Mysteriorum Eucharistici extra Missam*²⁷, który w części dotyczącej szafarza Komunii świętej postanawiał, że „Ordynariusz miejsca może zezwolić na udzielenie Komunii świętej innym szafarzom nadzwyczajnym, jeżeli uzna, że jest to konieczne ze względu na pożytek duszpasterski wiernych, a nie będzie do dyspozycji kapłana, diakona lub akolity”²⁸.

Możliwość czynnego udziału wiernych świeckich w Eucharystii jako nadzwyczajnych szafarzy Komunii świętej potwierdził również Papież Jan Paweł II w *Liście do wszystkich biskupów Kościoła o tajemnicy i kulcie Eucharystii* z 24 lutego 1980 r.:²⁹

„Dotykanie świętych Postaci, podejmowanie ich własnymi rękami, jest przywilejem tych, którzy mają święcenia, co wskazuje na czynny udział w szafarstwie Eucharystii. Wiadomo jednak, że Kościół może dać takie uprawnienia pewnym osobom poza kapłanami i diakonami, czy to akolitem spełniającym swoją posługę, zwłaszcza gdy przygotowują się do przyszłych

²⁴ Wyznaczyć daną osobę, w myśl Instrukcji, mógł jedynie kapłan do tego upoważniony. W związku z tym należy sądzić, że zlecenie, które by zostało wydane przez kapłana do tego nieupoważnionego, byłoby nieważne.

²⁵ Przez pojęcie „prawdziwej konieczności” należy rozumieć sytuacje określone w przypadku udzielania zezwoleń do szafowania Komunii świętej przez ordynariusza miejsca (por. W. Góralski, dz. cyt., s. 106–107).

²⁶ Por. Instrukcja *Immensae caritatis*, nr 1.

²⁷ Por. *Uwagi ogólne dotyczące Komunii świętej oraz kultu eucharystycznej tajemnicy poza Mszą świętą*, w: PPK, t. 12, z. 1, nr 11333–11451.

²⁸ Por. tamże, nr 17.

²⁹ Por. List apostolski *Dominicae cenae*, w: PPK, t. 12, z. 1, nr 22924–23008.

święceń, czy innym osobom świeckim, jeśli zachodzi po temu prawdziwa potrzeba, ale zawsze po odpowiednim przygotowaniu”³⁰.

Po tej samej linii szły wytyczne Instrukcji *Inaestimabile donum* z 3 kwietnia 1980 r.³¹ w sprawie niektórych norm dotyczących kultu tajemnicy eucharystycznej. Instrukcja uznawała uprawnienia świeckich dotyczące szafarstwa Komunii świętej, ganiła natomiast nadużycia³². W myśl bowiem wspomnianej instrukcji wierny, zakonnik lub świecki, upoważniony był jako szafarz nadzwyczajny rozdawać Komunię świętą jedynie wtedy, gdy nie było kapłana, diakona lub akolity, gdy kapłanowi stanęła na przeszkodzie choroba, podeszły wiek lub gdy liczba komunikujących była tak wielka, że przedłużyłaby się zbyt długo Msza święta. Instrukcja ganiła postawę tych kapłanów, którzy choć obecni przy celebrze, wstrzymywali się od rozdzielania Komunii świętej, zostawiając ten obowiązek świeckim³³.

Kolejnym i zarazem ostatecznym etapem kształtowania się przepisów dotyczących szafarza nadzwyczajnego Komunii świętej było opracowanie nowego Kodeksu prawa kanonicznego.

3. OBECNIE OBOWIĄZUJĄCE PRZEPISY ZAWARTE W KODEKSIE PRAWA KANONICZNEGO Z 1983 R.

Obecnie obowiązujący *Kodeks Prawa Kanonicznego* w kan. 910 § 2 stanowi: „Szafarzem nadzwyczajnym Komunii świętej jest akolita oraz wierny, wyznaczony zgodnie z kan. 230 § 3”.

Norma kodeksowa zawarta w kan. 910 § 2 dość wyraźnie odróżnia akolitę od wiernego wyznaczonego zgodnie z kan. 230 § 3 KPK.

Papież Paweł VI w motu proprio *Ministeria quaedam* stwierdził, że funkcja akolity jest zarezerwowana mężczyznom, czyli nie może być sprawowana przez kobiety. Może być ona jednak przyjęta zarówno przez tych, którzy zmierzają do kapłaństwa, jak i przez wiernych świeckich, którzy nie pragną poświęcić się stanowi duchownemu. Należy jednak zaznaczyć, że kandydaci do kapłaństwa mają obowiązek przyjąć posługę akolity i przez pewien czas wykonywać funkcje z nią związane³⁴.

³⁰ Tamże, nr 11.

³¹ Por. Instrukcja *Inaestimabile donum*, w: PPK, t. 12, z. 1, nr 23498–23546.

³² Por. J. Dyduch, *Obowiązki i prawa wiernych świeckich w prawodawstwie posoborowym*, Kraków 1985, s. 149.

³³ Por. Instrukcja *Inaestimabile donum*, nr 10.

³⁴ Por. Motu proprio *Ministeria quaedam*, nr 6. Należy zauważyć, że alumn, który przyjął posługę akolity i opuścił Seminarium Duchowne nie może spełniać funkcji przysługujących akolicie, chyba że jego ordynariusz postanowi inaczej. Por. M. Pastuszko, dz. cyt., s. 44.

W myśl kan. 910 § 2 funkcję nadzwyczajnego szafarza Komunii świętej, oprócz akolity, może pełnić wierny wyznaczony zgodnie z kan. 230 § 3 KPK. Co zatem oznacza pojęcie „wierny wyznaczony zgodnie z kan. 230 § 3 KPK?

Zgodnie z kan. 204 aktualnie obowiązującego Kodeksu prawa kanonicznego: „wiernymi są ci, którzy przez chrzest wszczępieni w Chrystusa, zostali ukonstytuowani Ludem Bożym i stawszy się z tej racji na swój sposób uczestnikami kapłańskiego, prorockiego i królewskiego posłannictwa Chrystusa, zgodnie z własną każdego pozycją, są powołani do wypełniania misji, jaką Bóg powierzył pełnić Kościołowi w świecie”.

Pojęcie „wiernego” jest zatem bardzo szerokie i obejmuje zarówno duchownych, jak i wiernych świeckich. Ponieważ duchowny, w myśl kan. 910 § 1 KPK, jest szafarzem zwyczajnym Komunii świętej, stąd należy przyjąć, iż przez pojęcie „wiernego” umieszczone w kan. 910 § 2 KPK Prawodawca rozumie jedynie wiernego świeckiego. Rzeczywiście taką interpretację kan. 910 § 2 KPK potwierdza brzmienie kan. 230 § 3 KPK, który postanawia:

„Tam, gdzie doradza konieczność Kościoła, z braku szafarzy, także świeccy, chociażby nie byli lektorami lub akolitami, mogą wykonywać pewne obowiązki w ich zastępstwie, mianowicie: posługę słowa, przewodniczyć modlitwom liturgicznym, udzielać chrztu, a także rozdzielać Komunię świętą, zgodnie z przepisami prawa”.

Zatem, jak wynika z kan. 230 § 3 KPK, także wierni świeccy mogą rozdzielać Komunię świętą. Nie mogą jednak czynić tego zawsze i wszędzie, a jedynie wtedy, gdy wymaga tego konieczność duszpasterska. Sytuacja taka ma miejsce, gdy:

- brak jest zwyczajnych szafarzy Komunii świętej, tzn. biskupa, prezbitera i diakona lub akolity jako nadzwyczajnego szafarza;
- mimo iż są obecni zwyczajni szafarze, nie mogą jednak wypełnić tej funkcji z powodu podeszłego wieku, choroby lub innej posługi duszpasterskiej;
- liczba przystępujących do Komunii świętej jest tak duża, że sprawowanie Mszy świętej, czy też udzielanie Komunii świętej poza Mszą świętą zbytnio by się przeciągnęło bez pomocy świeckiego szafarza Komunii świętej³⁵.

Wyżej wymienione warunki, których zaistnienie jest konieczne do tego, aby wierny świecki uzyskał zezwolenie na pełnienie funkcji szafarza Komunii świętej są identyczne jak te, które określają możliwość pełnienia wspomnianej funkcji przez akolitę. Istnieje jednak pewna hierarchia korzystania z pomocy nadzwyczajnych szafarzy Komunii świętej. I tak, jeżeli obecność akolity zaradzi trudnościom i pomoc innych nadzwyczajnych szafarzy nie będzie już konieczna, wierny świecki nie może uzyskać zezwolenia na udzielanie Komunii świętej³⁶. Oczywiście

³⁵ Por. Instrukcja *Immensae caritatis*, nr 1.

³⁶ Por. M. Pastuszko, dz. cyt., s. 45.

ście, nie wszystkie wyżej wymienione warunki muszą zachodzić jednocześnie, wystarczy bowiem, że jest spełniony jeden z nich. Natomiast o tym, czy konieczność pomocy ze strony akolity lub wiernego świeckiego istnieje, czy też nie, decyduje nie sam zainteresowany, lecz jego duszpasterz.

Jakkolwiek akolita nie potrzebuje specjalnego upoważnienia ze strony ordynariusza miejsca, gdyż ustanowienie go akolitą jest z mocy prawa takim upoważnieniem, to wierny świecki takowe upoważnienie musi otrzymać. Zgodnie bowiem z normą zawartą w kan. 228 §1 KPK do pasterzy należy udzielanie urzędów kościelnych i posług. Użyte w tym kanonie pojęcie „pasterz” oznacza przede wszystkim ordynariusza miejsca, który udziela upoważnienia do pełnienia funkcji nadzwyczajnego szafarza Komunii świętej osobiście lub wyznaczonego do tego kapłana. Zadaniem ordynariusza miejsca jest ocena zarówno sytuacji, jak i przymiotów religijno-moralnych osoby, której zamierza powierzyć funkcję szafarza nadzwyczajnego Komunii świętej³⁷.

Co do religijno-moralnych przymiotów szafarza Komunii świętej należy stwierdzić, że winna to być osoba nienaganna pod względem moralnym, czyli godna sprawowanej przez nią funkcji. Zgodnie bowiem z kan. 231 § 1 KPK wierni, którym w Kościele, nawet na pewien tylko czas, powierza się jakieś specjalne funkcje mają dążyć do osiągnięcia pewnej formacji, koniecznej do tego, by podejmowana przez nich funkcja była spełniana w sposób należyty. Ponadto każdy szafarz (w tym również wierny świecki) ma odznaczać się żywą wiarą oraz przykładem nabożeństwa do Najświętszego Sakramentu. Ma spełniać ową funkcję świadomie, z oddaniem i pilnie.

Jeżeli ordynariusz miejsca uzna, iż dana osoba spełnia warunki wymagane przez prawo może powierzyć jej funkcję szafarza Komunii świętej i zezwolić, by jej udzielała sobie i innym wiernym. Może też zanosić Komunię świętą chorym przebywającym w domu, a ciężko chorym Wiatyk. Odnośne zezwolenie ordynariusz miejsca wydaje osobiście lub przez upoważnionego do tego kapłana, zawsze w stosunku do konkretnej osoby (nigdy ogólnie). Może ono być udzielane do poszczególnego przypadku, albo też na pewien okres lub na stałe, ale jedynie jeśli przynagła do tego konieczność³⁸.

Jakkolwiek Instrukcja *Immensae caritatis* podaje ściśle określoną kolejność osób, którą ordynariusz miejsca winien uwzględnić przy udzielaniu zezwolenia na pełnienie funkcji szafarza Komunii świętej, nie mniej jednak ma on prawo tę kolejność zmienić, jeśli uzna to za stosowne. Kolejność ta przedstawia się następująco:

- lektor,
- alumn Seminarium Duchownego,
- zakonnik,

³⁷ Por. Instrukcja *Immensae caritatis*, nr 1; W. Góralski, dz. cyt., s. 106; M. Pastuszko, dz. cyt., s. 44.

³⁸ Por. Instrukcja *Immensae caritatis*, nr 1; M. Pastuszko, dz. cyt., s. 44.

- zakonnica,
- katechista,
- mężczyzna ochrzczony,
- kobieta ochrzczona³⁹.

Należy nadto zauważyć, iż udzielanie przez ordynariusza miejsca owego zezwolenia wiernemu świeckiemu winno mieć charakter uroczysty i dokonywać się według ściśle określonego obrzędu⁴⁰.

Trzeba jednak wyraźnie podkreślić, że upoważnienie udzielone przez ordynariusza miejsca lub uprawnionego do tego kapłana nie jest wystarczające, aby wierny świecki w konkretnym przypadku pełnił funkcję szafarza Komunii świętej. O tym bowiem decyduje proboszcz lub rektor danego kościoła. On to winien wyrazić życzenie, aby świecki mógł pełnić funkcję szafarza. Jeśli natomiast zaistnieje taka sytuacja, że w danym kościele będzie obecny kapłan – gość, diakon czy akolita i proboszcz (rektor) kościoła uzna, że ich pomoc jest wystarczająca, wtedy bez zgody proboszcza (rektora) kościoła nie wolno wiernemu świeckiemu pełnić funkcji szafarza Komunii świętej. Z kolei proboszcz (rektor) kościoła może poprosić o pomoc jedynie osobę, która owe upoważnienie z rąk ordynariusza miejsca otrzymała⁴¹.

ZAKOŃCZENIE

Normy dotyczące nadzwyczajnego szafarza Komunii świętej, zawarte w Kodeksie prawa kanonicznego z 1983 r., jednoznacznie określają sytuacje, w których akolita, czy też wierny świecki może udzielać Komunii świętej. Potwierdzeniem tychże norm jest wydana przez Stolicę Apostolską 15 sierpnia 1997 r. Instrukcja dotycząca współpracy kapłanów i wiernych świeckich⁴². Instrukcja nie wprowadza żadnych zmian w omawianej kwestii, przestrzega jednak przez zbyt szeroką interpretacją norm, które wyraźnie nazywają akolitę i wiernego świeckiego nadzwyczajnym szafarzem Komunii świętej, co oznacza, że ich posługa jako szafarza jest dopuszczalna jedynie w nadzwyczajnych okolicznościach przedstawionych w nr 1 Instrukcji *Immensae caritatis*.

Sytuacja w Polsce w odróżnieniu od wielu innych Kościołów, zwłaszcza Europy Zachodniej, z pewnością nie wymaga jeszcze stałej obecności nadzwyczajnych szafarzy Komunii świętej we wspólnotach parafialnych, niemniej jednak

³⁹ Por. Instrukcja *Immensae caritatis*, nr 1.

⁴⁰ Por. *Obrzęd wyznaczania nadzwyczajnego szafarza Komunii świętej*, w: PPK t. 6, z. 2, nr 11300–11309.

⁴¹ Por. M. Pastuszko, dz. cyt., s. 46.

⁴² Por. *Istruzione su alcune questioni circa la collaborazione dei fedeli laici al ministero dei sacerdoti*, Città del Vaticano 1997.

mogą mieć miejsce sytuacje, w których takowa obecność będzie niezbędna. Prawo partykularne Kościoła w Polsce normuje jak dotąd jedynie sytuację akolity jako nadzwyczajnego szafarza Komunii świętej⁴³. W odniesieniu do wiernego świeckiego nie zostały wydane żadne normy partykularne⁴⁴, w związku z tym należy przyjąć, iż w tym względzie obowiązują przepisy Kościoła powszechnego. Te z kolei stanowią, iż poszczególni ordynariusze miejsca mogą dopuścić wiernych świeckich do pełnienia funkcji nadzwyczajnego szafarza Komunii świętej, czego wyrazem stała się norma zawarta w artykule 231 *Statutów III Synodu Archidiecezji Łódzkiej*.

⁴³ Por. *Instrukcja w sprawie posług oraz święceń udzielanych w Seminarium Duchownym*, „Wiadomości Diecezjalne Łódzkie” 57 (1983), nr 7–8, s. 147–148.

⁴⁴ Kwestia wiernego świeckiego jako nadzwyczajnego szafarza Komunii świętej została podjęta przez zakończony w tym roku Synod plenarny Kościoła w Polsce. Co prawda w momencie oddania do druku niniejszego artykułu oficjalny zbiór dokumentów jeszcze nie został ogłoszony, niemniej jednak należy przypuszczać, iż powyższa kwestia zostanie rozwiązana stosownie do prawa powszechnego, które decyzję o powierzeniu wiernym świeckim funkcji szafarza Komunii świętej w danej diecezji pozostawia ordynariuszowi miejsca.